

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τρία χρόνια μετά την έκδοση του *Political Extremism in Democracy: Combating Intolerance* (Πολιτικός Εξτρεμισμός στις Δημοκρατίες: Η Καταπολέμηση της Μισαλλοδοξίας), η πραγματικότητα που αρχικά με παρακίνησε για τη συγγραφή του δεν έχει αλλάξει. Ενδεχομένως θα ήταν πιο σωστό να πούμε ότι τα γεγονότα είναι ολοένα και πιο διάχυτα και οι επιπτώσεις τους ολοένα και πιο βαθιές.

Χωρίς να θέλω να γίνω υπερβολικά κινδυνολόγος, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι εκείνα που ονόμασα «κόμματα-παρίες» σε πολλά μέρη του κόσμου εξακολουθούν να έχουν σημαντική και αμείωτη εκλογική επιτυχία. Η παρατεταμένη οικονομική ύφεση εξακολουθεί να ευνοεί τις συνθήκες που προάγουν τον νατιβισμό και την ανάγκη εύρεσης εξιλαστήριων θυμάτων. Τα παραδοσιακά δημοκρατικά κόμματα ταλανίζονται ακόμα περισσότερο από τη δύσκολη επιλογή του τρόπου αντίδρασης στους παρίες που υπάρχουν ανάμεσά τους. Όπως έκανα και στην αγγλική έκδοση, είναι σημαντικό να τονίσω εδώ ότι ο εξτρεμισμός είναι μέρος της ομαλής παθολογίας της δημοκρατίας. Το γεγονός ότι τα «εξτρεμιστικά» κόμματα ανταγωνίζονται σε μια ανοικτή αγορά ιδεών στις δημοκρατίες αποτελεί από πολλές απόψεις σημάδι υγείας και ωριμότητας. Ωστόσο, είναι σημαντικά και πιεστικά τα στρατηγικά και τα ηθικά διλήμματα που θέτουν τα φερόμενα ως μισαλλόδοξα κόμματα, τα οποία παίζουν με τους κανόνες του δημοκρατικού παιχνιδιού με σκοπό να προωθήσουν πολιτικές απόρριψης και αποκλεισμού.

Ο αντίκτυπος αυτής της πραγματικότητας στους ανθρώπους και στην πολιτική είναι ουσιαστικός. Ο διάλογος –ακαδημαϊκός και δημόσιος– σχετικά με το ποιος θα ήταν ο καλύτερος τρόπος να πολεμήσουν οι δημοκρατίες τη μισαλλοδοξία, σπάνια παράγει εύκολες απαντήσεις. Ωστόσο, είναι διηνεκής η ευθύνη μας να συμμετέχουμε σε αυτόν τον διάλογο και να συμβάλλουμε στην πρόοδό του μέσω της προσεκτικής εμπειρικής ανάλυσης.

Βεβαίως, υπάρχει πλούσια και έγκυρη βιβλιογραφία σχετικά με τον πολιτικό εξτρεμισμό. Μεγάλο μέρος αυτής της βιβλιογραφίας εστιάζει αποκλειστικά στις αιτίες και στις ευνοϊκές συνθήκες που οδηγούν στην άνοδο και την ανανέωση των κομμάτων-παριών. Μέρος της προσφοράς μου σε αυτόν τον διάλογο είναι αυτό το βιβλίο, που υποστηρίζει ότι εμείς οι ερευνητές χρειάζεται να επεκτείνουμε το σημείο εστίασης της έρευνάς μας πέρα από την ανάλυση των παραγόντων που συνεισφέρουν σε αυτή την πραγματικότητα, ώστε να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε –χρησιμοποιώντας τις καλύτερες δυνατές ουδέτερες μεθόδους της κοινωνικής επιστήμης– τις συνέπειες εναλλακτικών αντιδράσεων στον επιτυχημένο εξτρεμισμό αυτών των κομμάτων.

Αντί να οδηγηθούμε στην αποτελμάτωση εξαιτίας των ατέρμονων διενέξεων εννοιολογικού περιεχομένου σχετικά με τον κατάλληλο χαρακτηρισμό τέτοιων κομμάτων (π.χ., ακραία, ριζοσπαστικά, νεο-φασιστικά κ.λπ.), μπορούμε να αναγνωρίσουμε με αντικειμενικό τρόπο εκείνα τα κόμματα που αναδύονται στο πολιτικό τοπίο μόνο για να θεωρηθούν αρχικά ανάρμοστα από τους παραδοσιακούς δημοκρατικούς θεσμούς. Αυτό που φαίνεται να συνδέει αυτά τα κόμματα είναι ο συνδυασμός ξενοφοβίας και λαϊκιστικού αυταρχισμού που προωθούν. Έχοντας περάσει το όριο εκλογικής αντιπροσώπευσης, αυτά τα κόμματα αποτελούν στη συνέχεια προφανή απειλή για το υπόλοιπο κομματικό σύστημα και τη δημοκρατική τάξη. Επομένως, θα πρέπει να αφιερώσουμε νέα ενέργεια ως ερευνητές προκειμένου να συγκρίνουμε τις στρατηγικές και τα αποτελέσματά τους:

Τι συμβαίνει όταν τα κυρίαρχα δημοκρατικά κόμματα απλώς αγνοούν την απειλή, με την ελπίδα ότι χωρίς προσοχή τα κόμματα-παρίες θα χαθούν από το προσκήνιο; Τι είδους κινδύνους ενέχει η αλλαγή των κανόνων με την ελπίδα ότι μέσω τέτοιων φραγμών και ελιγμών θα ελαχιστοποιηθεί ο αντίκτυπος των εξτρεμιστικών κομμάτων; Μήπως η εφαρμογή της *cordon sanitaire** προστατεύει από τη θεωρούμενη απειλή, ή μήπως οι προσπάθειες απομόνωσης μετατρέπονται σε μπουμερανγκ για τους αρχιτέκτονές της; Πιο σημαντικά ερωτήματα προκύπτουν σχετικά με τα πλεονεκτήματα των νομικών περιορισμών και ακόμα σχετικά με την απερί-

* ΣτΕ. *Cordon sanitaire* (γαλλικά) είναι η πολιτική απομόνωση των εξτρεμιστικών κομμάτων. Έχει εφαρμοστεί σε αρκετές χώρες. Αποδίδεται στα ελληνικά κατά λέξη ως «υγειονομική ζώνη», περιφραστικά ως «στρατηγική απομόνωσης».

φραση απαγόρευση στα θεωρούμενα δυσάρεστα κόμματα... έχουν αποτέλεσμα, και ακόμα και αν έχουν, θεωρούνται αποδεκτά μέτρα στις ανοικτές δημοκρατίες; Τέλος, τι μπορούμε να διδαχτούμε από τη συστηματική μελέτη των συνεπειών των περιπτώσεων στις οποίες επιτράπηκε στα κόμματα που ήταν παρίες να μοιραστούν την ευθύνη της διακυβέρνησης; Υπάρχουν στοιχεία ότι η ανάθεση αξιώματος μπορεί, στην πραγματικότητα, να γίνει μια δύναμη στροφής προς τη μετριοπάθεια, ή ότι μπορεί να διασπείρει τέτοιες ρίζεις μεταξύ των πραγματιστών-ρεαλιστών και των ριζοσπαστικών στο εσωτερικό των κομμάτων ώστε να οδηγηθούν στην κατάρρευση;

Θεωρώ το γεγονός ότι η πρώτη μετάφραση του αγγλικού πρωτοτύπου έγινε στην ελληνική γλώσσα ιδιαίτερα κατάλληλο και ικανοποιητικό. Ενδεχομένως σε ελάχιστες ευρωπαϊκές χώρες το φαινόμενο των εκλογικά επιτυχημένων ριζοσπαστικών δεξιών κομμάτων προσέκλυσε τόση προσοχή όση στην Ελλάδα, όπου η έντονη οικονομική κρίση έφερε απολύτως αντιδημοτικά μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας, τα οποία με τη σειρά τους, όπως ήταν αναμενόμενο, οδήγησαν σε αντικυβερνητικά αισθήματα. Με διάχυτη τη λαϊκή οργή, δεν αποτελεί έκπληξη ότι εκείνες οι δυνάμεις που διατείνονται ότι νοιάζονται περισσότερο για «τον ελληνικό λαό» βρήκαν πολιτικό κεφάλαιο κατηγορώντας αποκλειστικά ομάδες στο περιθώριο της κοινωνίας. Σύμφωνα με ένα μοτίβο που αναπαράγεται και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, αλλά και πέρα από αυτήν, οι μετανάστες κατηγορήθηκαν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ομάδα. Περισσότερο αποτελεσματικό, στην εύφλεκτη αλληλουχία γεγονότων, αποδείχτηκε το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Η ιστορία της ανόδου της Χρυσής Αυγής είναι πιθανόν γνωστή στους Έλληνες αναγνώστες. Ενώ το παρουσίαζαν ως φασιστικό ή νεοναζιστικό ακροδεξιό κόμμα, η Χρυσή Αυγή αναδύθηκε από την αφάνεια τη δεκαετία του 1990 σε σημαντικό παράγοντα στην εθνική σκηνή το 2012 με 7% των ψήφων και μια θέση στο κοινοβούλιο για πρώτη φορά. Μέχρι το 2014 το κόμμα αύξησε τα ποσοστά του σε 9% στις εκλογές για το Ευρωκοινοβούλιο (εξασφαλίζοντας τρεις από τις 21 έδρες της χώρας). Εν τω μεταξύ, οι εξελίξεις ήταν δραματικά βίαιες όταν τον Σεπτέμβριο του 2013 ένα, όπως δήλωσε, μέλος της Χρυσής Αυγής δολοφόνησε έναν αριστερό ράπερ. Αμέσως μετά, τον Νοέμβριο του 2013, δύο μέλη της Χρυσής Αυγής δολοφονήθηκαν έξω από τα γραφεία τοπικής οργάνωσης του κόμματος στην Αθήνα. Κυβερνητικά μέτρα οδήγησαν σε

απαγγελία κατηγοριών, κράτηση και απώλεια της βουλευτικής ασυλίας πολλών μελών και της ηγεσίας της Χρυσής Αυγής.

Οι ενέργειες κατά της Χρυσής Αυγής, ωστόσο, δεν προοιωνίζονταν τη διάλυσή της. Στις κοινοβουλευτικές εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015, το κόμμα κατέκτησε την τρίτη θέση στο κοινοβούλιο της χώρας. Παρόλο που η ηγεσία του βρισκόταν σε προσωρινή κράτηση εν αναμονή της δίκης, η Χρυσή Αυγή κατάφερε να πάρει ποσοστό 6,3% και 17 έδρες στο κοινοβούλιο των 300 μελών. Χάνοντας μόνο μία έδρα από τις προηγούμενες εκλογές, η Χρυσή Αυγή δεν φάνηκε να έχει υποστεί μεγάλη φθορά στη λαϊκή στήριξη. Αντίθετα, κατάφερε να ξεχωρίσει (τουλάχιστον για κάποια στοιχεία του εκλογικού σώματος) το πολιτικό κόμμα ως νόμιμο πολιτικό υποψήφιο από τα πιο εγκληματικά στοιχεία της ευρύτερη οργάνωσης. Αποσπώντας ψήφους με δεξιotechνία, συνδυάζοντας τη λαϊκή κινητοποίηση με τον εκφοβισμό, η Χρυσή Αυγή έπαιξε τον ρόλο του εριστικού λαϊκιστή μάρτυρα. Εννέα μόλις μήνες αργότερα, η Χρυσή Αυγή εμφανίστηκε να σταθεροποιείται στην τρίτη θέση κερδίζοντας μία έδρα και ποσοστό 7,0% των ψήφων στις εθνικές εκλογές της 20ης Σεπτεμβρίου 2015. Η επιβίωση του κόμματος θα εξαρτηθεί, εν μέρει, από το πώς θα εξελιχθεί το δικαστικό δράμα που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2015.

Η αστάθεια στο ακροδεξιό τμήμα του ελληνικού πολιτικού φάσματος ήρθε αντιμέτωπη με μια παράλληλη κίνηση στο ακροαριστερό τμήμα, όπου ο αυτοαποκαλούμενος αντισυστημικός Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) ανήλθε γρήγορα στη θέση του δεύτερου μεγαλύτερου κόμματος στο ελληνικό κοινοβούλιο το 2012. Η επιτυχία της ελληνικής ακροαριστεράς, που εμφανίστηκε με τον δικό της αντικυβερνητικό, αντιευρωπαϊκό λαϊκισμό, πυροδοτεί τα σχόλια ότι ο εξτρεμισμός μπορεί να μην αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό των δεξιών άκρων. Στην πραγματικότητα, τα πρωτοσέλιδα μετά τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 αφορούσαν λιγότερο στη διατήρηση των δυνάμεων της Χρυσής Αυγής και περισσότερο στην αδιαμφισβήτητη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ. Υποσχόμενο να δώσει τέλος στα αντιδημοτικά μέτρα λιτότητας και να αποκαταστήσει τους μισθούς και τις δημόσιες δαπάνες, το ΣΥΡΙΖΑ έλαβε ποσοστό 36,3% των ψήφων (με άνοδο 9,4%) και υπερδιπλασίασε την κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση κερδίζοντας την πρώτη θέση με 149 έδρες (από τις 71 το 2012). Για μόλις μία έδρα έχασε την απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Με ηγέτη τον Αλέξη Τσίπρα, το ΣΥΡΙΖΑ

ολοκλήρωσε μια αξιοσημείωτη διαδρομή από κόμμα-παρίας σε κυβερνητικό κόμμα όταν συμφώνησε μία ημέρα μετά τις εκλογές να σχηματίσει συνασπισμό με τους Ανεξάρτητους Έλληνες (ΑΝΕΛ). Αναλαμβάνοντας τον ρόλο του ρυθμιστή των πολιτικών εξελίξεων με 13 έδρες, το δεξιό λαϊκιστικό κόμμα των ΑΝΕΛ απέδειξε για ακόμα μία φορά πώς η μετεκλογική αριθμητική μπορεί να οδηγήσει σε ταχεία άνοδο κομμάτων που κάποτε βρίσκονταν στο πολιτικό περιθώριο. Το εάν η ανάληψη κυβερνητικής ευθύνης τελικά κάνει τον ΣΥΡΙΖΑ πιο μετριοπαθή ή εμποδίζει τις φιλοδοξίες του ως κυβερνητικής δύναμης αποτελεί ένα ανοικτό εμπειρικό ερώτημα, και είναι αυτό που συνδέεται άμεσα με τη συγκριτική ανάλυση αυτού του βιβλίου. Είναι σαφές ότι το ριψοκίνδυνο εθνικό δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015, που έδωσε ένα ηχηρό «Όχι» με ποσοστό 61,3% απορρίπτοντας τους όρους διάσωσης της Ελλάδας, αποτέλεσε τη μεγαλύτερη πρόκληση για τον ΣΥΡΙΖΑ. Έχοντας ζητήσει την απόρριψη των όρων στο δημοψήφισμα, ο Τσίπρας στη συνέχεια ενορχήστρωσε μια νέα συμφωνία με τους δανειστές της Ελλάδας, που οδήγησε σε εσωτερικό σχίσμα και κόστισε στον ΣΥΡΙΖΑ την κοινοβουλευτική του πλειοψηφία. Όμως, οι πρόωρες εκλογές του Σεπτεμβρίου έδωσαν στον ΣΥΡΙΖΑ πάλι την εξουσία με απώλεια μόνο τεσσάρων εδρών.

Στη σύγχρονη Ελλάδα, επομένως, μας προσφέρεται μια ευκαιρία να καταγράψουμε και να αξιολογήσουμε τις στρατηγικές επιλογές που έκαναν εκείνοι που αγωνίζονται να αντιδράσουν στην εκλογική επιτυχία δυνάμεων που κάποτε βρίσκονταν εκτός του κομματικού συστήματος. Ενώ η αγνόηση των θεωρούμενων απειλών με την ελπίδα ότι θα εξασθενίσουν και θα εξαφανιστούν δεν φαίνεται να αναδύεται ως μια κυρίαρχη επιλογή, τα πιο επιθετικά μέτρα για την παύση αυτών που εκλέχτηκαν με τις δέουσες διαδικασίες ως αντιπρόσωποι του λαού, ενέχουν τον κίνδυνο περαιτέρω αποξένωσης ενός δυσσχεσμένου εκλογικού σώματος, και ως εκ τούτου κατεύθυνσης ακόμα μεγαλύτερου αριθμού ψηφοφόρων στον χώρο του εξτρεμισμού.

Οι κυβερνήσεις εθνικής ενότητας και οι ευρείς συνασπισμοί που σχεδιάζονται για να μπλοκάρουν ή να αποκλείσουν ένα αναδυόμενο κόμμα-παρία μπορεί να διατηρούν στην εξουσία το καθεστώς, αλλά αν δεν καταφέρουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στο υποκείμενο άγχος των ψηφοφόρων, τότε δεν φαίνεται να εξυπηρετούν τον σκοπό τους. Η εναλλακτική προσέγγιση της αφομοίωσης της πολιτικής των εξτρεμιστικών

κομμάτων (που περιγράφεται στο βιβλίο ως «ευνουχισμός μέσω της αφομοίωσης») μπορεί να διοχετεύσει τους ψηφοφόρους πίσω στα μετριοπαθή κόμματα, αλλά ενέχει τον κίνδυνο της νομιμοποίησης της εξτρεμιστικής ρητορικής και των εξτρεμιστικών πολιτικών θέσεων. Μια άλλη πιθανότητα είναι η δημοκρατία να αναλάβει μεγαλύτερο ρίσκο και να επιτρέψει σε δημοφιλή αλλά μισαλλόδοξα κόμματα να μοιραστούν την κυβερνητική ευθύνη. Η ελεγχόμενη ένταξη μπορεί να στερήσει από τα κόμματα που κάποτε ήταν παρίες την ικανότητα να εμφανίζονται ως καταπιεσμένοι πολιτικοί μάρτυρες, και ενδέχεται να τα εκθέσει ως ανέτοιμα να κυβερνήσουν. Οι λεονταρισμοί της αντιπολίτευσης δεν μεταφράζονται πάντα σε αποτελεσματική διακυβέρνηση (όπως σαφώς καταδεικνύεται σε αυτό το βιβλίο από την αυστριακή περίπτωση). Βεβαίως, οποιαδήποτε στρατηγική η οποία «επιτρέπει στον λύκο να μπει στο μαντρί» θα προκαλέσει σημαντική αντιπαράθεση και συνεπάγεται τον μέγιστο κίνδυνο.

Η παρατήρηση των επόμενων κινήσεων του πολιτικού κατεστημένου της Ελλάδας είναι βέβαιο ότι θα συνοδεύεται από θερμές αντιπαραθέσεις, και θα προσφέρει στους ειδικούς της συγκριτικής μελέτης νέα δεδομένα για τον έλεγχο της θεωρητικής γνώσης σχετικά με τη συμπεριφορά των κομμάτων και των ελίτ υπό πίεση. Το πιο σημαντικό είναι ότι θα προσφέρει νέες γνώσεις σχετικά με τις συνέπειες –τόσο επιδιωκόμενες όσο και απροσδόκητες– των εναλλακτικών προσπαθειών των δημοκρατιών να πολεμήσουν τις οργανωμένες μορφές μισαλλοδοξίας. Μέσω της μετάφρασης αυτού του βιβλίου για τον πολιτικό εξτρεμισμό στις δημοκρατίες στα ελληνικά, ελπίζουμε να αποτελέσουμε έναν σύνδεσμο ανάμεσα σε εκείνους που εστιάζουν στις ραγδαίες εξελίξεις στην Ελλάδα και στην ευρύτερη διεθνή έρευνα σχετικά με ένα από τα πιο οδυνηρά παράδοξα της δημοκρατίας... δηλαδή αυτό που δημιουργείται από την απαίτηση να ανεχτεί τη μισαλλοδοξία.

William M. Downs
East Carolina University
Οκτώβριος 2015